

1. Inleiding

In groep 3 leren leerlingen lezen. Ze leren letters en klanken aan elkaar koppelen. Ze leren geschreven woorden herkennen en begrijpen en ze leren betekenis te geven aan een schriftelijke tekst. Het zelf gaan lezen in een 'echt' leesboek is voor veel leerlingen een hele belevenis. Ze ontwikkelen in deze fase een echte leeshonger. Een project waarin spelen met letters en lezen van letters en woorden centraal staat sluit hierbij goed aan. Als kinderen op een leuke manier kennis maken met verschillende eenvoudige leesboeken zullen ze nieuwsgierig worden naar deze boeken. Boeken die ze wellicht in deze groep of in groep 4 kunnen lezen. Voorlezen blijft voor kinderen in deze groep belangrijk en is een goede manier om het eenvoudige leesmateriaal bij leerlingen te introduceren.

2. Activiteit

Het letterwinkeltje is een speels project met als uitgangspunt het boek *Het Letterwinkeltje* van Marianne Busser en Ron Schröder. In de klas komt een klein letterwinkeltje te staan. Dit heeft de vorm van een groot formaat boek en kan opgeklapt worden tot een winkeltje. Tijdens het project worden dagelijks een of twee letters aangeboden, samen met een prentenboek, een leesboek of voorleesboek, een liedje of versje waarin de aangeboden letter een rol speelt. Aan het eind van het project is het letterwinkeltje gevuld met alle letters die elke dag uit het bijbehorende letterdoosje te voorschijn kwamen.

Deze activiteit sluit goed aan op de ontluikende geletterdheid van kleuters die in groep 1 en 2 vaak al experimenteren met letters. Doelstellingen zijn het spelen met letters en woorden en kennismaken met leuke, eenvoudige leesboeken, voorleesboeken, prentenboeken, liedjes en versjes. Voorlezen uit dit aanbod laat kinderen ervaren dat er voor iedereen een passend boek te vinden is. Bij deze activiteit gaat het niet om het aanleren van letters en klanken. Het project sluit dan ook niet aan bij een specifieke leesmethode. Plezier in het spelen met letters en woorden en plezier in boeken staan in dit project voorop. Nieuwsgierig maken naar boeken die de leerlingen in groep 3 en 4 kunnen lezen is het uitgangspunt. Het leesniveau van de kinderen in de periode dat het project wordt uitgevoerd is niet bepalend voor de keuze van de boeken in de collectie. Naast aandacht voor eerste leesboekjes komen ook voorleesboeken en boeken met gedichten aan bod. Het project is daardoor uitvoerbaar zowel aan het begin als aan het eind van groep 3.

3. Organisatie

U ontvangt van de bibliotheek:

- het letterwinkeltje (object)
- letterdoosje met verschillende soorten letters
- het boek *Het Letterwinkeltje* van Marianne Busser en Ron Schröder
- cd / cassette *Het grote liedjesboek*
- collectie met prentenboeken, leesboeken, voorleesboeken en enkele bundels met liedjes en versjes
- handleiding voor de leerkracht

Deze handleiding bevat een beschrijving voor het werken met het object *het letterwinkeltje*, het boek *Het letterwinkeltje* en de collectie boeken. Er zijn ook enkele suggesties opgenomen rondom letters en schrijven en voor het naspelen van het verhaal. Afhankelijk van het niveau van de leerlingen en de lessen uit uw leesmethode kunt u deze suggesties uitvoeren of aanpassen.

Voor de introductie van het letterdoosje, het boek *Het Letterwinkeltje* en de kennismaking met het object *letterwinkeltje* heeft u ongeveer één uur nodig. Vervolgens kunt u elke schooldag beginnen of afsluiten met de introductie van één of twee letters en de daarbij behorende boeken. De extra suggesties die bij hoofdstuk 8 zijn beschreven kunt u naar eigen inzicht inzetten tijdens de periode dat u de letters bij de kinderen introduceert of in de periode nadat alle letters aan bod zijn geweest.

Gebruiksaanwijzing letterwinkeltje (object)

Klap het 'boek' open en schuif de losse legplanken vanaf de binnenkant in de openingen. Punt van de driehoek zit aan de achterkant. Op de stroken met klittenband bevestigt u het balkje met haken. Het letterdoosje is de toonbank.

4. Introductie van het letterdoosje

- Als introductie van de activiteit *Het letterwinkeltje* gebruikt u het liedje 'Een doos vol lettertjes' uit *Het grote liedjesboek* van Marianne Busser en Ron Schröder (Van Holkema en Warendorf 1998, pagina 82). Dit liedje staat ook op de gelijknamige CD / cassette. Na het beluisteren van het liedje maakt u het letterdoosje open en laat aan de kinderen de inhoud zien. Zoek de letter **L** op of laat een van de kinderen de letter opzoeken. Deze letter staat voor lezen, letter, lekker, lief
- Bespreek wat je allemaal met letters kunt doen. Laat de kinderen ook ervaren dat ze al een beetje kunnen 'lezen' en 'schrijven'. Vraag de kinderen ook of ze bepaalde letters kunnen herkennen. Veel kinderen kennen de beginletter van hun naam. Het woord alfabet kennen de kinderen waarschijnlijk wel: dat zijn de letters A tot Z. Het letterdoosje bevat alle letters van het alfabet. Een aantal klinkers zitten er dubbel in.
- Demonstreer hoe je met de letters een woord kunt maken door een van de woorden op het letterdoosje te leggen (bijvoorbeeld 'ik' of 'vis'). Laat de kinderen zelf een woord 'naleggen'.
- Met de letters kun je ook je eigen naam leggen. Laat dit doen door een paar kinderen die hun eigen naam al kunnen schrijven. Hierbij benoemen ze de verschillende letters uit de naam. Natuurlijk kunnen u en de andere kinderen helpen.
- Vraag de kinderen wie er nog een woordje kan leggen. Vertel dat je met de letters in het doosje alle woorden kunt maken die je wilt.
- Aan het eind van groep 3 laat u de leerlingen met behulp van een aantal letters zelf een woord maken. Kies een woord waarin elke letter één keer voorkomt en dat bij het niveau van uw leerlingen past.

- Vraag de kinderen waar je allemaal letters tegenkomt. Kijk daarvoor eerst rond in het klaslokaal (boeken, posters, opschriften, kalender, de presentielijst die u bijhoudt) en bedenk daarna waar je letters op straat ziet ((straat)naamborden, reclameborden, verkeersborden). Maak de kinderen ervan bewust dat er heel wat te lezen valt. Ga ook in op de functie die letters hebben: een verhaal vertellen, mensen op iets attent maken, iets onthouden, enzovoort.

5. Introductie *Het Letterwinkeltje (boek)*

Bij de introductie van het letterdoosje heeft u de letter L laten zien. Deze letter komt ook voor op het boek *Het Letterwinkeltje*. Laat eerst de voorkant van het boek zien. Wijs de kinderen op de titel, de naam van de schrijvers en illustrator en de uitgever. Wat vertellen die letters? Kijk samen naar de afbeelding op de kaft van het boek. De kinderen kunnen hier het letterwinkeltje uit het verhaal al zien. Kunnen ze zien wie de verkoper is en wie de klant? Wat zou het meisje willen kopen? Welke klanten zouden er nog meer in de winkel komen?

Inhoud

Opa Brom heeft een letterwinkeltje. Hij verkoopt letters in alle soorten en maten. Iedereen is klant bij hem: de juffrouw van de school, de bakker, een klein meisje, een clown en zelfs de koningin! Maar niet iedereen weet wat je nu eigenlijk met letters kunt doen. Gelukkig kan opa dat heel goed uitleggen. Op een dag zijn alle letters verkocht en is het winkeltje leeg. Opa Brom gaat op vakantie, maar als hij weer thuis is gaat hij vast en zeker weer nieuwe letters zagen.

Voorleestips

- Sla bij de introductie van het boek het gedicht van het letterschildertje over. In deze handleiding vindt u bij hoofdstuk 8 een verwerkingssuggestie met dit figuurtje.
- De tekst in het boek is op rijm. Lees de tekst daarom letterlijk voor.
- Kijk goed naar de letters in de winkel van opa Brom: Hij heeft grote en kleine letters, sierlijke en hele simpele letters, blokletters en schuine letters. Ook in de werkelijkheid kom je letters in allerlei vormen tegen. De letters in een boek zijn anders dan de letters op een reclamebord en de letters in een krantenkop zijn anders dan de letters in het artikel zelf.

Naar aanleiding van het boek

- Herkennen de kinderen de letters die op de illustraties te zien zijn? Laat hen deze letters eens benoemen. Weten ze ook welke woorden of namen met deze letter beginnen? Bijvoorbeeld de **k** van **kat**, **koningin** en **Koos**.
- De tekst in het boek is op rijm. Laten de kinderen het laatste woord van de zin eens zelf aanvullen. Bijvoorbeeld:

*Deed hij de R van rat ervoor, werd het het woordje **roos**.*

*Deed hij de b van bes ervoor, stond er het woordje **boos**.*

6. Kennismaking met het *letterwinkeltje* (object)

De lege winkel in het boek vormt een goede overgang naar het object *het letterwinkeltje*. Laat na de introductie van het boek de dichtgeklapte versie van het *letterwinkeltje* zien. Het lijkt op een groot boek. Het heeft een voorkant met een titel, een rug en een achterkant. Maar is het wel een boek? Als het opengeslagen wordt blijkt er een winkeltje verstopt te zitten. Het letterdoosje is de toonbank. Het *letterwinkeltje* is nu nog helemaal leeg. Samen met de kinderen zal het winkeltje met letters en woorden gevuld worden. De eerste letter die een plaats krijgt in de winkel is de letter L.

7. Elke dag een letter, elke dag een verhaal

Het *letterwinkeltje* is na de introductie bijna leeg. Alleen de letter L heeft na de kennismaking met het winkeltje een plaats gekregen. Voor het vullen van het *letterwinkeltje* kunt u de volgende werkwijze kiezen:

- Het *letterwinkeltje* staat op een vaste plaats in de klas. De boeken die u tijdens het project gaat introduceren staan er rondom.
- Begin elke dag met het liedje 'Een doos met lettertjes'. Uw leerlingen zullen na enkele dagen het liedje mee kunnen zingen.
- Wijs dagelijks één leerling aan voor het kiezen van een letter uit de letterdoos.
- Zoek in de onderstaande lijst het boek op dat u bij deze letter gaat introduceren. Laat de kinderen raden naar woorden die bij de betreffende letter past. Probeer met de kinderen het juiste boek erbij te zoeken. Dit zal niet altijd lukken omdat er verschillende keren een gedichtje of liedje voorgelezen of beluisterd moet worden.
- Bij de introductie van de verschillende boeken kunt u steeds de titel en de schrijver noemen en een eventueel een stukje van de achterkant lezen. Lees daarna het gehele boek, een fragment of het gedichtje voor. Geef tenslotte een indicatie wanneer de leerlingen deze boeken zelf kunnen lezen, of dat de verhalen meer geschikt zijn om voor te lezen.

Tips

- Het letterdoosje bevat verschillende soorten letters. De magnetische letters blijven hangen op de metalen plaat, de vilt letters op het balkje met stof en de houten en plastic letters kunnen op de legplankjes gezet worden of opgehangen worden. Op het schoolbord kunt u eveneens enkele letters schrijven.
- Het is niet noodzakelijk om alle letters uit het letterdoosje te introduceren. U kunt 'moeilijke' letters zoals q, x en y eventueel overslaan.
- Afhankelijk van de tijd die u dagelijks aan deze activiteit wilt besteden kunt u kiezen voor het introduceren van één of twee letters.

De Rode Draad, lezen op de basisschool.

Overzicht letters en boeken

A = ABC

Aap en beer van Wim Hofman. Een vrolijk ABC boek waarin aap en beer samen naar een schat speuren. Het verhaal verloopt langs de letters van het alfabet: na zijn ontmoeting met Aap komt Beer ten onrechte in een Cel en wordt via het Dak gered. Lees dit verhaal helemaal voor. Indien u dit project aan het eind van groep 3 uitvoert kunt u de kinderen de verschillende ABC woorden laten lezen.

B = bibliotheek

Opgepast ik lust een hele boekenkast van Carry Slee. Vrolijke voorleesverhalen over groep 3 van basisschool De Grote Beer. Lees het verhaal voor op bladzijde 34: De bibliotheek.

C = circus

Het grote liedjesboek van Marianne Busser (bladzijde 22). Laat van de cd / cassette het liedje 'In een circustent' horen. Suggestie: laat kinderen vertellen over het circus of laat een groepje kinderen een circusact uitvoeren.

D = dief

De dief van het rood van Gitte Spee. Een leesboekje met avi-niveau 3.

E = eend

Ziezo van Annie M.G. Schmidt. Een bundel met 347 kinderversjes. Op bladzijde 167 staat 'Niet alleen de eendjes zwemmen in het water' en op bladzijde 216 'De eendjes'.

F = fiets

Ik wil geen fiets van Roswitha Wiedijk. Een leesboekje uit de serie Spetter met avi-niveau 3.

G = griezelen

Het grote liedjesboek van Marianne Busser (bladzijde 56). Laat van de cd / cassette het liedje 'Griezeltje' horen.

H = heks

Bloemen voor de boze heks van Hanna Kraan. Vrolijke voorleesverhalen over een boze heks.

I = ik

Ziezo van Annie M.G. Schmidt. Een bundel met 347 kinderversjes. Op bladzijde 166 staat 'Ik ben lekker stout'.

J = Jubelientje

Jubelientje leert lezen van Hans Hagen. Een voorleesboek over de kunst van het leren lezen.

K = koek

Het koekboek van Vos en Haas van Sylvia vanden Heede. Een boek om voor te lezen en om later in groep 3 of 4 zelf te lezen.

De Rode Draad, lezen op de basisschool.

L = letterwinkeltje

Het Letterwinkeltje van Marianne Busser en Ron Schröder.

M = maan

Ziezo van Annie M.G. Schmidt. Een bundel met 347 kinderversjes. Op bladzijde 217 staat 'De rovers en de maan'.

N = nacht

Noko en het nachtmonster van Fiona Moodie. Een prentenboek met een spannend verhaal.

O = (mannetje) Onzin

Wat ritselt daar? van Paul van Loon. Leuke voorleesverhalen die later in groep 4 zelf gelezen kunnen worden.

P = poes

Poes en het boek van Dirk Nielandt (serie maan roos vis samenleesboeken). Dit leesboekje lezen kinderen samen met iemand die al kan lezen. De teksten in het boek zijn zowel op avi 1 als op avi 3.

Q = de naam Quilfort

Opgepast ik lust een hele boekenkast van Carry Slee. Vrolijke voorleesverhalen over groep 3 van basisschool De Grote Beer. Quilfort is een jongetje uit deze groep.

R = rijmen

Het grote liedjesboek van Marianne Busser (bladzijde 78). Laat van de cd / cassette het liedje 'Weet je wat rijmt?' horen.

S = sprookje

O, mijn lieve Augustijn van Jacques Vriens. Een voorleesbundel met sprookjes.

T = tand

Grote tanden van Marita de Sterck en Ingrid Godon. Een prentenboek over het wisselen van tanden. In *Ziezo* van Annie M.G. Schmidt staat ook een toepasselijk versje: 'De tand' op bladzijde 220.

U = Umperadeel

Ziezo van Annie M.G. Schmidt. Een bundel met 347 kinderversjes. Op bladzijde 203 staat 'De graaf van Weet-ik-veel'.

V = vis

Het grote liedjesboek van Marianne Busser (bladzijde 132). Laat van de cd / cassette het liedje 'De Goudvis' horen.

W = wie

Wie o wie van Erik van Os. Kolderiek prentenboek op rijm waarin koningin Marie niet kan kiezen tussen koning Leo of koning Louis.

X = verkeersbord

Laat het verkeersbord met X zien uit het ABC boek *Aap en beer* van Wim Hofman. Vraag aan de leerlingen of ze dit bord herkennen. Komen ze het op straat tegen?

Y = Yak

Laat de yak zien in het ABC boek *Aap en beer* van Wim Hofman. Misschien staat in het documentatiecentrum een dierenencyclopedie met daarin een foto van een yak.

Z = zon

Dit boek is voor jou, het gaat over mij van Erik van Os. Een versjesstripboek met woorden en plaatjes. Hierin staan drie versjes over de zon.

8.

Extra verwerkingssuggesties

Deze extra verwerkingssuggesties zijn bruikbaar gedurende de gehele projectperiode of nadat het *letterwinkeltje* gevuld is met de letters uit het letterdoosje. Afhankelijk van het niveau van uw leerlingen en de tijd die u aan het project wilt besteden maakt u hieruit een keuze.

Het Letterschildertje

Het boek begint met een gedichtje over het letterschildertje. Op sommige bladzijden heeft het letterschildertje een letter geschilderd en geeft daarmee een zoekopdracht. Voorwerpen die met deze letter beginnen zijn in de tekening terug te vinden. Achterin het boek staan de oplossingen van het letterschildertje. U kunt samen met alle leerlingen de voorwerpen van het letterschildertje zoeken of u zet het zoeken naar de woorden als groepswerk in.

Letterwinkeltje inrichten

In een hoek kunt u met de kinderen een echte letterwinkel inrichten. Daarvoor moeten allerlei letters worden verzameld. De letters kunnen worden gestempeld, geschilderd, getekend en uitgeknipt. Bespreek eerst aan de hand van kranten, folders, tijdschriften en verpakkingen wat voor soort letters er allemaal zijn: grote en kleine letters, sierlijke en hele simpele letters, blokletters en schuine letters. Laat zien dat het soort letter dat gebruikt wordt ook afhankelijk is van de functie van de tekst. Een krantenkop is bijvoorbeeld heel belangrijk en is daarom in grote letters geschreven, de rest van het artikel staat gewoon in kleine letters. Een reclametekst moet opvallen, er zijn dus ook opvallende letters voor gebruikt. De naam van een parfum wordt in een reclame met sierlijke krullen geschreven, terwijl in de reclame voor snoep speelse letters in vrolijke kleuren worden gebruikt. Laat ook zien dat er een verschil is tussen gedrukte en geschreven letters. U kunt hetzelfde woord op verschillende manieren op het bord schrijven. Kunnen de kinderen de letters nog wel herkennen ondanks alle verschillen? Neem de proef op de som en schrijf diverse letters **k** op het bord, met kriskras daardoorheen ook een paar andere letters. Wie kan de letters **k** omcirkelen?

De Rode Draad, lezen op de basisschool.

Na deze introductie kunnen de leerlingen een winkelvoorraad aanleggen. Elk kind verzamelt twee of drie letters (u geeft hiervan voorbeelden zodat hij weet waarnaar hij moet zoeken). Laat de kinderen zowel knippen uit het materiaal dat u heeft meegebracht, als stempelen, (na) schrijven en schilderen. De letters worden op alfabet opgeborgen in doosjes of enveloppen. Ieder heeft zijn eigen letterdoosje. Deze doosjes vormen de inventaris van de winkel. Een tafel in de buurt van het letterwinkelkje vormt met een paar stoelen het letteratelier. Hier kunnen de kinderen hun winkelvoorraad steeds weer aanvullen.

Winkeltje spelen

Tijdens het project kunt u de kinderen om de beurt voor opa Brom laten spelen. Voor deze rol zijn een ruiten bloes, bretels, een brillettje en een speelgoedkassa nodig. De andere kinderen kunnen in de winkel van opa Brom letters of woorden komen kopen.

Om het winkelspel te introduceren, speelt u het spel eerst gezamenlijk. U kunt bijvoorbeeld de man in het boek naspelen die niet weet wat je met letters kunt doen. Vraag opa Brom (gespeeld door een kind) u dit uit te leggen en te laten zien welke letters hij allemaal heeft. Koop dan bijvoorbeeld de letters **j**, **u** en **f** om het woord **juf** mee te kunnen leggen. Bij wijze van betaalmiddel kunt u speelgoedgeld of snippers papier gebruiken.

Bedenk daarna een nieuwe rolverdeling. Opa Brom wordt nu door iemand anders gespeeld en iemand speelt nu bijvoorbeeld het meisje in het boek dat een letter **m** voor haar moeder wil kopen. Laat de kinderen ten slotte zelf bedenken welke klanten er in de winkel komen, bijvoorbeeld de bakker die het woord 'bakker' op zijn etalageruit wil plakken, een kind dat de letters voor zijn eigen naam wil kopen, enzovoort.

Na de gezamenlijke introductie kunnen de kinderen het winkeltje gebruiken in hun vrije spel. Let erop dat de winkel er netjes en aantrekkelijk uit blijft zien en speel af en toe nog eens mee om de kinderen te blijven motiveren.

Schrijfhoek

Richt in de klas een schrijfhoek in waar de kinderen met de 'gekochte' letters woorden en zinnen kunnen plakken of zelf kunnen 'schrijven'. Zorg voor voldoende papier (ook overtrek-papier), plaksel en schrijfmateriaal (eventueel ook letterstempels en een typemachine). Alfabetboeken, woordbeeldpuzzels, boeken met plaatjes en woorden eronder en letterboeken kunnen worden weggelegd als schrijvoorbeeld en inspiratiebron. Het is ook een leuk idee om 'letterkapstokjes' te maken waaraan de kinderen woorden kunnen hangen die met een bepaalde letter beginnen!

Scrabble

In het boek laat opa Brom zien hoe je een woord kunt veranderen door steeds één letter om te ruilen. Als u Scrabble of een ander letterspel op school hebt, kunt u dezelfde woorden met de kinderen leggen (eventueel kunt u de letters ook schrijven). U kunt ook andere woordrijtjes verzinnen, bijvoorbeeld **kat**, **rat**, **mat** of **boor**, **beer**, **boer**.

De Rode Draad, lezen op de basisschool.

Een fotoserie

Trek er met uw fotocamera op uit om in de buurt van de school geschreven teksten te fotograferen. Zorg dat de kinderen zoveel mogelijk op de foto's (of dia's) kunnen herkennen.

Denk bijvoorbeeld aan:

- de naam van de school;
- de namen van winkels in de buurt;
- de geveltekst van het postkantoor;
- reclameteksten in de etalages;
- het bordje met de straatnaam van de straat waar veel kinderen wonen;
- het naambordje van de familie van een van de kinderen;
- de p van parkeren.

U kunt ook bij uw thuis (herkenbare) geschreven teksten fotograferen, bijvoorbeeld etiketten en verpakkingen.

Bekijk de foto's met de kinderen en probeer samen te 'lezen' wat er staat. Er zijn verschillende mogelijkheden:

- Ze weten wat er op die specifieke plaats staat omdat iemand dat heeft verteld.
- Ze herkennen het woord als beeld in verschillende contexten (het woord 'postkantoor' aan de gevel wordt bijvoorbeeld overal hetzelfde geschreven (witte letters in een rood vlak, zelfde lettertype, logo).
- Ze kunnen naar de betekenis raden door de omgeving waarin de tekst staat (bijv. naast het woord 'ijsalon' staat een ijsje afgebeeld; bovendien zie je verschillende soorten ijs in de etalage).
- Ze kunnen al letters uit het woord herkennen of zelfs al spellend lezen.

Bespreek ook de functie van de teksten. Het parkeerbord geeft bijvoorbeeld aan waar je een auto weg kunt zetten. De straatnaam is belangrijk voor de postbode om de brief op het goede adres te kunnen bezorgen. Reclameteksten zijn bedoeld om mensen over te halen iets te kopen.

Zelf schrijven

Laat de kinderen de fotoserie als inspiratiebron gebruiken zelf teksten te schrijven. Ze kunnen bijvoorbeeld een winkelopschrift of (een zelfverzonnen) verkeersbord maken. Maak duidelijk dat de kinderen behalve letters, ook plaatjes en symbolen kunnen gebruiken. De werkstukken kunnen uiteindelijk weer gebruikt worden in het vrije spel van kinderen.

Alfabetboek

Maak samen met de kinderen een alfabetboek. Elk kind neemt een letter voor zijn rekening. De letters x en q kunnen eventueel overgeslagen worden. Elk kind tekent zijn letter mooi groot op een stuk papier, met daaronder een tekening van iets dat met die letter begint. Bij het bedenken van dit voorwerp of dier kunt u eventueel helpen. Uiteindelijk worden alle blaadjes aan elkaar geniet of met een strik samengebonden tot een boekje. Dit zelfgemaakte boek krijgt natuurlijk een mooi plaatsje in de boekenhoek!

De Rode Draad, lezen op de basisschool.

Boeken rond een thema

U kunt met de kinderen ook boekjes maken rond een bepaald thema, bijvoorbeeld 'dieren', 'wat ik lekker vind' of 'buiten spelen'. Elk kind maakt een eigen bladzijde met een tekening en een woord of zin. Losse woorden of korte zinnen kunnen door de kinderen zelf (na)geschreven of gestempeld worden. De kinderen kunnen ook een zin aan u dicteren die u vervolgens letterlijk opschrijft.